

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки та підприємництва

**«Затверджую»
Завідувач кафедри
Економіки та підприємництва
«___»_____2019 р.
_____ (С.І.Терещенко)**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економіка і підприємництво, менеджмент

Спеціальність 201 Агрономія
Спеціальність 202 Захист і карантин рослин

Факультет Агротехнологій та природокористування

2019-2020 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни «Економіка і підприємництво, менеджмент» для студентів за спеціальностями 201 «Агрономія» та 202 «Захист і карантин рослин»

Розробник: к.е.н., доцент Сухоставець А.І.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри *економіки та підприємництва*

Протокол від “__” _____ 2019 року № 1

Завідувач кафедри _____ (Терещенко С.І.)

Погоджено:

Декан факультету економіки і менеджменту _____ (Н.І.Строченко)

Декан факультету агротехнологій та природокористування _____ (І. М. Коваленко)

Методист сектору якості навчального відділу _____ (_____)

Зареєстровано в електронній базі: дата: _____ 2019 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5.0/4,5	Галузь знань: 20 Аграрні науки та продовольство	Нормативна	
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2	Спеціальність: 201 «Агрономія» 202 «Захист і карантин рослин»	2019-2020-й	2019-2020-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: відсутнє		Курс	
		АГР: 2 с.т.; 2 с.т.-К / ЗР: 2 с.т.	
Загальна кількість годин – 150/135		Семестр	
		3-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 4	Освітній ступінь: бакалавр	26/26 год.	10
		Практичні, семінарські	
		26/26 год.	8
		Лабораторні	
		-	
		Самостійна робота	
		98/83 год.	132
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю: іспит			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:
для денної форми навчання - 34,7/65,3 (52/98)
38,5/61,5 (52/83)

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у майбутніх фахівців знань та умінь з основних розділів прикладної економіки, організації та результативності господарювання на рівні первинної ланки суспільного виробництва.

Завдання:

- вивчення теорії та методологічних засад засвоєння практичних навичок управління підприємством у конкурентному середовищі;
- формування вмій ефективного використання ресурсного і виробничо-господарського потенціалу;
- забезпечення розширеного самовідтворення на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- види підприємницької діяльності та її особливості;
- найбільш раціональні форми організації бізнесу;
- основні стадії прийняття управлінських рішень;
- економічні основи функціонування підприємств в умовах ринку;

- чинники, які впливають на ефективність роботи підприємств;
- економічний зміст ресурсів, структуру та форми ресурсного забезпечення;
- шляхи більш раціонального використання ресурсів;
- прогресивні методи планування та форми організації виробництва;
- показники оцінювання результативності діяльності;

уміти:

- визначити перспективні види бізнесової діяльності;
- виконувати економічні розрахунки;
- проводити аналіз використання ресурсів;
- ефективно проводити параметри удосконалення структур управління;
- оцінювати діяльність підприємства з економічної точки зору;
- вишукувати резерви підвищення ефективності діяльності підприємства.

3. Програма навчальної дисципліни

Затверджена Департаментом аграрної освіти, науки та дорадництва Міністерства аграрної політики та продовольства України (26.04.2010 р.)

Вступ

Навчальна дисципліна „Економіка і підприємництво, менеджмент“, її зміст і структура, предмет і методи навчання, зв'язок з іншими навчальними дисциплінами і науками: економічними, технологічними, соціально-гуманітарними і біологічними.

Мета та завдання навчальної дисципліни „Економіка і підприємництво, менеджмент“, її роль у формуванні фахівців ОКР „бакалавр“ напряму „Агрономія“. Види навчальної діяльності, навчальних занять та індивідуальних завдань самостійної роботи студентів. Рекомендована література.

Змістовий модуль 1. Підприємство в сучасній системі господарювання

Тема 1. Підприємство як суб'єкт господарювання та об'єкт ринкових відносин

Підприємство як статутний суб'єкт господарювання. Напрями його діяльності та права в галузі планування, управління ресурсами, розпорядження доходами і прибутками.

Підприємство як об'єкт купівлі-продажу. Вартість майна та вартість підприємства, методи їх визначення.

Елементи зовнішнього середовища функціонування підприємства: інфраструктура ринку, що обслуговує підприємство, її характеристика (торгово-посередницька, виробнича, фінансово-кредитна, науково-інформаційна та ін.). Організаційно-економічні умови функціонування підприємства. Поняття економічного суверенітету, самоокупності, рентабельності, самофінансування. Конкурентне ринкове середовище підприємства.

Поняття інтенсивності конкуренції. Методичні підходи до визначення інтенсивності конкуренції на базі ринкових часток підприємств-конкурентів. Поняття межі конкурентного ринку. Фактори, що впливають на визначення межі конкурентного ринку. Види конкурентних протиріч, визначення та класифікація конкурентів. Негативні та позитивні чинники наявності конкурентів на ринку. Конкурентна політика підприємства.

Економічні обмеження створення та діяльності підприємства. Пряме державне регулювання діяльності підприємства та його механізм. Економічне регулювання та його важелі.

Класифікація підприємств та характеристика їх. Економічні особливості різних видів підприємств.

Тема 2. Організаційно-правові форми підприємства

Найважливіші чинники, що визначають організаційно-правові форми підприємства як головного суб'єкта господарювання.

Класифікація суб'єктів господарювання за їх організаційно-правовими формами.

Підприємства та об'єднання - як форми організації господарської діяльності. Типи об'єднань. Індивідуальне підприємство та господарські товариства сфери малого бізнесу. Переваги та недоліки малого бізнесу.

Види товариств залежно від прийнятої у статуті міри майнової відповідальності (просте, повне, командитне, товариство з обмеженою відповідальністю). Принципи, на основі яких будуються взаємовідносини між членами товариства.

Кооператив та орендні підприємства. Чинники формування майна кооперативу.

Організаційні принципами кооперації.

Поняття орендного підприємства. Оренда як економічна категорія. Форми орендної плати: грошова, натуральна, грошово-натуральна.

Найперспективніша форма оренди - лізинг. Механізм цієї форми оренди. Переваги лізингу.

Картель та інші форми об'єднання підприємств. Типи картелів: внутрішні, експортні, імпорتنі, міжнародні. Трест, синдикат, консорціум, концерн, корпорація - як форми об'єднання суб'єктів господарювання. Холдинги та офшорні компанії. Типи холдингів. Чинники успіху підприємництва в офшорних зонах. Пільги, які надає уряд країни компаніям, які створюються в офшорних зонах.

Тема 3. Матеріально-технічна база та виробнича потужність аграрного підприємства

Поняття і особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Складові матеріально-технічної бази. Речові і структурні особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

Науково-технічний прогрес - як визначальний фактор удосконалення матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

Енергетичні ресурси - найбільш активна частина матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Показники, що визначають рівень забезпеченості аграрного підприємства енергетичними ресурсами. Динаміка забезпеченості енергетичними ресурсами сільськогосподарських підприємств України. Шляхи підвищення рівня забезпеченості аграрних підприємств енергетичними ресурсами.

Механізація і автоматизація сільськогосподарського виробництва - одна із складових частин матеріально-технічної бази. Стадії розвитку механізації сільськогосподарського виробництва.

Машинно-тракторний парк і ефективність його використання. Обґрунтування кількісного і якісного складу машинно-тракторного парку аграрного підприємства. Показники, що характеризують ефективність використання машинно-тракторного парку.

Суть та завдання матеріально-технічного забезпечення підприємства. Склад матеріальних ресурсів і їх характеристика. Зміст плану матеріально-технічного забезпечення. Збалансування розміру потреби в ресурсах і джерел її забезпечення. Планування матеріально-технічного забезпечення, його взаємозв'язок із фінансовими можливостями і стратегією розвитку підприємства.

Вибір раціональних видів господарських зв'язків та фактори, що їх обумовлюють. Оцінювання ефективності довгострокових господарських зв'язків.

Система організації постачання матеріальних ресурсів, підходи до її здійснення. Поняття комплексного матеріально-технічного постачання ресурсів, умови його застосування та економічні переваги.

Планування потреби підприємства в матеріальних ресурсах за елементами: основні матеріали, допоміжні матеріали, комплектуючі, паливо і електроенергія, інструмент, тара та інше.

Тема 4. Інфраструктура аграрного підприємства

Сутнісна характеристика інфраструктури підприємства. Виробнича й соціальна інфраструктура. Виокремлення сфери капітального будівництва як специфічного елемента виробничо-соціальної інфраструктури. Вплив діяльності інфраструктурних підрозділів на ефективність господарювання, економіку підприємства.

Поняття й функції системи технологічного обслуговування підприємства. Ремонтне господарство (ремонт і форми його організації, модернізація обладнання; ремонтні служби). Інструментальне господарство, його підрозділи (інструментальний відділ, інструментальний склад і комори) та процеси управління (визначення потреби в інструменті, організація власного виробництва та експлуатації інструменту). Необхідність та організація енергетичного господарства й транспортної служби. Складське господарство підприємства. Показники, які використовують для визначення економічної ефективності інфраструктури.

Необхідність і спрямованість соціальної діяльності підприємства за ринкових умов господарювання. Планування соціального розвитку підприємства, зокрема: поліпшення

соціальної структури персоналу; забезпечення належних умов праці, побуту й проживання працівників; медичного та культурного обслуговування; мотивація трудової діяльності й підвищення ефективності праці. Практична реалізація запланованих заходів для розвитку інфраструктури та активізації соціальної діяльності. Сучасні проблеми соціального захисту працівників підприємства.

Тема 5. Функціонування структур малого і середнього бізнесу на селі

Основні стадії життєвого циклу підприємницьких структур агробізнесу. Фази господарського життя малого підприємства. Досягнення цілей створення і розвитку підприємства. Кардинальні способи виходу підприємства з кризових ситуацій.

Регіональні особливості розвитку підприємницьких структур агробізнесу в депресивних аграрних районах. Інтегральна схема регіональної структури територіальної системи України. Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів”.

Інноваційні засоби активізації розвитку бізнесу на селі у сучасних умовах господарювання. Засоби активізації використання трудових та фінансово-кредитних ресурсів. Засоби активізації інвестиційно-будівельних процесів. Засоби активізації випуску продукції та надання виробничих послуг малими підприємствами.

Сільськогосподарська дорадча діяльність. Проблеми, з якими сьогодні зіткаються новостворені підприємства. Напрями роботи центрів дорадництва. Основні напрями активізації розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах.

Тема 6. Сутність та роль менеджменту в діяльності організації

Сутність менеджменту. Відмінності між менеджментом та управлінням. Менеджмент як наука. Менеджмент як мистецтво.

Організація як відкрита система. Сутність управління виробничо-господарською організацією. Суб'єкт та об'єкт управління. Внутрішнє та зовнішнє середовище організації.

Ролі керівника (менеджера). Менеджер і підприємець. Підприємницький менеджмент. Формула управлінського успіху.

Основні індивідуальні риси сучасного керівника, їх семантика. Сутність самоменеджменту. Методи самовдосконалення. Час як унікальний ресурс у діяльності керівника. Принципи для встановлення пріоритетів.

Тема 7. Особливості менеджменту за різних організаційно-правових форм агроформувань

Поняття, структура апарату управління та організація процесу прийняття управлінських рішень у різних організаційно-правових формах господарювання агроформувань: акціонерних товариствах, господарських товариствах, фермерських господарства, приватних підприємствах, сільськогосподарських кооперативах, спільних підприємствах.

Поняття виробничої та організаційної структуризації. Структурні підрозділи підприємства. Бригади і ланки як форми внутрішньогосподарського управління аграрним виробництвом. Поняття лінійного та функціонального керівництва. Характеристика типів структур управління сільськогосподарськими підприємствами (відділова, бригадна, цехова, комбінована) та їх органіграми.

Тема 8. Планування виробничої діяльності аграрного підприємства

Суть, функції та методологія планування. Загальна характеристика методики планування. Методи наукових досліджень, що застосовують у процесі планування. Методи та інструмент планових розрахунків. Балансовий метод планування. Недоліки пробно-статистичного методу планування. Сутність системи планування на підприємстві.

Основні напрями планування в практичній діяльності суб'єктів господарювання. Основні принципи планування.

Інформаційне забезпечення розробки виробничої програми. Методичний інструмент аналізу виконання виробничої програми підприємства. Фактори, що визначають обсяг виробництва продукції, та їх врахування під час формування виробничої програми.

Системи та методи планування виробничої програми підприємства. Основні фази процесу планування. Методи планування, визначення необхідного та можливого обсягів виробничої програми підприємства. Умови оптимізації обсягів випуску продукції у конкурентному середовищі. Методичні підходи до оптимізації виробництва у середовищі, критерії оптимізації. Методи і показники оптимального визначення варіантів виробничої

програми. Умови забезпечення виконання виробничої програми підприємства. Управління обсягами реалізації продукції підприємства, залишками готової продукції.

Різновиди планів та їхні особливості. Стратегічний план підприємства, його характеристика і завдання. Основні завдання оперативно-календарного планування на підприємстві. Суть календарного планування. Зміст та організація розробки поточних планів. Система оперативно-календарного планування на підприємстві.

Бізнес-план, його значення у ринковій системі господарювання. Підготовка та розробка бізнес-плану. Зміст і структура бізнес-плану. Особливості опрацювання бізнес-плану у сільському господарстві.

Тема 9. Персонал сільськогосподарського підприємства та продуктивність праці

Відтворення населення, його типи. Персонал як основний ресурс підприємства. Склад і структура персоналу підприємства. Класифікація персоналу. Функції працівників підприємства. Принципи і методи управління персоналом. Чинники, що впливають на зміну професійно-класифікаційного складу кадрів підприємства.

Основні напрями державної кадрової політики. Сучасна кадрова політика підприємств і організацій. Мета, завдання та механізм реалізації кадрової політики підприємства.

Мета й елементи планування чисельності працівників. Суть середньооблікової чисельності працівників. Методика проведення системного аналізу та оцінювання якісного складу персоналу підприємства. Розробка балансу робочого часу. Сутність штатного розпису працівників. Плинність персоналу та її характеристика.

Вихідні дані для планування персоналу на підприємстві. Методи планування чисельності персоналу. Способи визначення планової чисельності основних і допоміжних працівників.

Економічна сутність та функції нормування праці. Види норм праці, вимоги до технічно обґрунтованих норм праці. Методи нормування праці. Порядок перегляду норм праці, оцінювання їх економічної ефективності. Організація впровадження технічно обґрунтованих норм праці на сільськогосподарському підприємстві.

Сутність ефективності праці. Система ефективності праці та фактори її підвищення. Продуктивність праці як основний показник ефективності праці. Методи вимірювання продуктивності праці. Планування показників продуктивності праці. Резерви зростання продуктивності праці.

Змістовий модуль 2. Ефективність розвитку рослинництва та основні результати діяльності аграрного підприємства

Тема 10. Організація виробництва продукції рослинництва

Поняття й основні елементи виробничого процесу. Поділ виробничих процесів за призначенням, перебігом у часі та ступенем механізації (автоматизації"). Принципи організації виробничого процесу. Виробничий цикл і його тривалість.

Окремі типи виробництва (одиничне, серійне й масове), сутнісна характеристика кожного з них. Характеристика робочих місць за техніко-технологічними ознаками в різних організаційних типах виробництва. Призначення й характеристика дослідно-експериментального виробництва. Порівняльна характеристика організаційних типів виробництва за ступенем їх ефективності.

Поняття методу організації виробництва. Використовувані методи організації виробництва. Організація непотокового виробництва: його ознаки й сфери застосування. Модифікації непотокового виробництва, їх особливості та ефективність застосування. Загальна характеристика потокового виробництва (ознаки, умови застосування, класифікація поточкових ліній). Особливості організації та основні параметри функціонування поточкових ліній. Тенденції розвитку потокового виробництва в Україні та інших країнах світу.

Сутність і соціально-економічне значення застосування різних форм організації виробництва. Концентрація й подібнення виробництва. Малі фірми в системі господарювання країн із розвинутою ринковою економікою. Спеціалізація, кооперування й конверсія виробничих підприємств, їх об'єктивна необхідність, сутність, показники рівня розвитку та ефективність розвитку. Об'єктивна необхідність, сутність і тенденції розвитку диверсифікації виробництва. Сучасні проблеми застосування різних методів організації виробництва продукції рослинництва на підприємствах України.

Тема 11. Науково-технічний прогрес та інтенсифікація виробництва продукції рослинництва

Науково-технічний прогрес (НТП) як основа розвитку та інтенсифікації виробництва. Еволюційні та революційні форми вдосконалення технологічних методів і засобів виробництва. Основні напрями науково-технічного прогресу.

Науково-технічна революція (НТР) як показник докорінної якісної трансформації суспільного розвитку на засаді новітніх наукових винаходів. Зміст сучасної НТР.

Загальні та пріоритетні напрями НТП. Автоматизація та механізація виробництва, показники оцінювання їх рівня. Ефективність науково-технічного прогресу. Методика розрахунку ефективності НТП. Економічний ефект від впровадження заходів НТП. Методика визначення економічного ефекту, соціальних та економічних результатів впровадження заходів науково-технічного прогресу.

Сучасні напрями й тенденції організаційного прогресу на підприємствах та інших ланках управління суспільним виробництвом.

Інтенсифікація виробництва - основа розширеного відтворення в аграрному секторі економіки. Структурні зрушення у виробництві і споживанні сільськогосподарської продукції у світі та в Україні. Об'єктивна необхідність інтенсифікації в агропромисловому підкомплексі. Теоретичні і методологічні основи інтенсивного розвитку агропромислового виробництва. Зростання рівня використання можливостей наявної техніки та технології - важливий напрям інтенсифікації виробництва. Вплив темпів створення нової техніки та технології, їхнього масового застосування на інтенсифікацію виробництва.

Фактори інтенсифікації виробництва. Поглиблення регіональної спеціалізації. Формування інтеграційних об'єднань ринкового типу між сільськогосподарськими і переробними підприємствами.

Тема 12. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції рослинництва

Сутність понять „витрати“, „поточні витрати підприємства“, „собівартість продукції, послуг та робіт“. Взаємозв'язок та взаємообумовленість ресурсів і поточних витрат підприємства.

Класифікація поточних витрат підприємства за місцем виникнення витрат, функціональним призначенням, економічними елементами, способом перенесення на вартість продукції, рівнем еластичності від обсягів виробництва, ступенем однорідності, періодами, принципами організації управління. Особливості складу поточних витрат в окремих галузях економіки.

Поняття управлінський, бухгалтерський, податковий облік витрат. Показники собівартості продукції та порядок їх обчислення.

Фактори, що впливають на формування поточних витрат підприємства, собівартість продукції та послуг, шляхи їх економії на підприємстві. Поняття та призначення центрів відповідальності за розмір витрат.

Собівартість окремих видів продукції. Вибір калькуляційних одиниць. Калькулювання повних витрат на виробництво продукції та послуг. Методи калькулювання собівартості. Нормативна калькуляція як метод визначення планової собівартості продукції (послуг, робіт тощо). Порядок віднесення витрат на собівартість окремих видів продукції. Розрахунок планової ' калькуляції. Особливості калькулювання продукції на підприємствах окремих галузей.

Кошторис витрат виробництва - поняття, склад. Послідовність розрахунку витрат виробництва. Собівартість товарної продукції. Методика складання зведеного кошторису витрат виробництва.

Методичні інструменти аналізу поточних витрат підприємства. Фактори, що обумовлюють рівень витратомісткості продукції, робіт, послуг підприємства. Методи планування поточних витрат підприємства. Розрахунок витрат за техніко-економічними факторами. Виявлення резервів оптимізації поточних витрат підприємства. Системи та методи внутрішнього контролю за поточними витратами.

Тема 13. Функції та методи менеджменту

Сутність функцій менеджменту. Зміст процесу менеджменту.

Загальні функції менеджменту (планування, організація, мотивація, контроль і

координування). Взаємна інтеграція загальних функцій менеджменту.

Конкретні (специфічні) функції менеджменту (матеріально-технічна функція, кадрова функція, маркетингова функція, фінансова функція, бухгалтерська функція, функція безпеки, інвестиційно-інноваційна функція та інші). Взаємозв'язок конкретних і загальних функцій менеджменту.

Регламентация функцій менеджменту в нормативно-правових документах сільськогосподарських підприємств (положення про підрозділи, посадові інструкції та інше). Зміст внутрішньогосподарського договору.

Сутність методів менеджменту. Роль методів в управлінні виробництвом.

Економічні методи менеджменту. Методи прямого економічного впливу (планування виробничо-господарської діяльності, комплексні цільові програми, бізнес-планування, комерційний розрахунок, система внутрішніх економічних регуляторів). Методи побічного економічного впливу (регіональні та галузеві комплексні цільові програми, система загальнодержавних, регіональних та місцевих економічних регуляторів виробничо-господарської діяльності).

Адміністративні методи менеджменту. Організаційно-стабілізуючі форми впливу (регламентування, нормування, інструктування). Розпорядчий вплив (директива, постанова, наказ, розпорядження, резолюція). Способи налагоджування та підтримання виконавчої дисципліни.

Соціально-психологічні методи менеджменту. Формальна та неформальна структура колективу. Структура плану соціального розвитку колективу. Норми моралі урегулювання управлінських відносин. Сутність поняття „психологічна структура особистості”. Колектив і особистість у системі управління. Способи створення сприятливого мікроклімату в організації.

Тема 14. Принципи та форми функціонування внутрішньогосподарського управління

Поняття принципів менеджменту та розвитку. Загальні принципи менеджменту (принцип цільової сумісності та зосередженості, принцип безперервності й надійності, принцип планованості, пропорційності й динамізму, принцип демократичного розподілу функцій менеджменту, принцип науковості та обґрунтованості методів менеджменту, принцип ефективності управління).

Організаційні принципи менеджменту (принцип функціональної дефініції, скалярний принцип, принцип рівня повноважень, принцип єдиноначальності, принцип безумовної відповідальності, принцип паритету повноважень і відповідальності, принцип делегування повноважень, принцип діапазону управління, принцип відповідності завдань).

Організація управління за центрами відповідальності. Необхідність та способи формування успішних команд із позитивним синергізмом.

Тема 15. Виробництво, якість і конкурентоспроможність продукції (послуг) галузі рослинництва

Загальна сутнісна характеристика продукції, її класифікація й вимірники обсягу. Номенклатура й асортимент продукції (послуг). Валова, товарна, чиста й реалізована продукція.

Поняття, функції та принципи маркетингової діяльності. Виробнича, продуктова й комерційна концепції маркетингу. Стратегія й тактика маркетингу підприємства. Вплив маркетингової діяльності на формування програми випуску продукції (надання послуг) для ринку. Особливості визначення ринкового попиту на окремі види продукції (послуг). Схема формування виробничої програми підприємства, її ресурсне обґрунтування.

Змістова характеристика матеріально-технічного забезпечення (МТЗ). Форми й системи МТЗ. Системи живлення внутрішньовиробничих підрозділів матеріалів. Обчислення потреби підприємства в матеріалах. Запаси матеріалів та їх регулювання. Оптимізація партій поставки матеріалів.

Якість продукції (послуг) як економічна категорія. Показники й методи оцінювання якості продукції (послуг). Поняття й визначення рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств на ринку. Багатонаправлений вплив підвищення якості виробів на економіку та імідж підприємства. Технічні, організаційні та соціальні заходи для підвищення

якості й конкурентоспроможності продукції (послуг) вітчизняних товаровиробників.

Стандартизація продукції, її складові елементи і принципи здійснення. Найвні в Україні стандарти й технічні умови, сфери їх застосування. Сертифікація продукції, її економічне значення. Обов'язкова й добровільна сертифікація виробів. Міжнародні системи сертифікації. Національні системи якості. Формування систем якості на підприємствах. Економічна й соціальна ефективність стандартизації та сертифікації продукції.

Державний нагляд за дотриманням вимог стандартів, здійснюваний територіальними органами Держстандарту України - центрами стандартизації, метрології та сертифікації. Об'єкти державного нагляду. Матеріальна відповідальність товаровиробників за порушення вимог стандартів. Внутрішньовиробничий технічний контроль якості. Об'єкти та основні види технічного контролю якості на підприємствах.

Тема 16. Фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства

Сутність доходів підприємства, їх призначення, склад та джерела утворення. Механізм утворення доходів від звичайної діяльності, доходів від надзвичайних подій.

Доходи від операційної діяльності підприємства. Формування доходів (виручки) від реалізації продукції (товарів, послуг, інших активів), інших операційних доходів. Фактори, що впливають на доходи від операційної діяльності. Вплив обсягів виробництва, асортиментної та цінової політики підприємства на утворення доходів від операційної діяльності. Особливості формування доходів від операційної діяльності в окремих галузях господарювання.

Доходи від фінансової та інвестиційної діяльності підприємств. Доходи від участі в капіталі, доходи від участі у спільних підприємствах та ін. Доходи від фінансових інвестицій: дивіденди, відсотки від цінних паперів, доходи від надання комерційного кредиту, відсотки від розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних вкладах. Інші доходи від звичайної діяльності підприємства.

Місце доходів у системі показників, що характеризують стан та розвиток підприємства. Чинники, що визначають розмір доходів різних галузей економіки. Резерви підвищення доходів.

Методичні інструменти аналізу доходів підприємства, факторів, що обумовлюють їх формування. Методи обґрунтування плану-прогнозу доходів у окремих галузях економіки. Системи та методи внутрішнього контролю за доходами підприємства.

Сутність та функції прибутку, його значення в діяльності підприємства, джерела утворення. Види та класифікація прибутку. Механізм утворення валового прибутку, фінансових результатів від операційної діяльності, фінансових результатів від фінансової та інвестиційної діяльності, фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, чистого прибутку. Показники прибутку та рентабельності, фактори, що впливають на рентабельність діяльності підприємства.

Стратегія управління прибутком підприємства, етапи розробки. Система організаційного забезпечення управління прибутком підприємства. Інформаційна база аналізу прибутку.

Системи та методи аналізу прибутку та прибутковості діяльності підприємства.

Оцінювання достатності прибутку підприємства.

Методика обґрунтування прибутку на плановий період. Механізм розподілу та використання чистого прибутку підприємства. Системи та методи внутрішнього контролю за прибутком.

Тема 17. Ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств

Поняття ефективності діяльності підприємства. Показники та критерії ефективності. Вимоги до формування показників ефективності. Система показників ефективності. Загальна методологія визначення ефективності. Основні та допоміжні показники ефективності. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства. Класифікація видів і форм прояву ефективності. Пошук резервів підвищення ефективності діяльності підприємства. Показники, що застосовують під час визначення ефективності в інвестиційному проектуванні.

Теоретичні аспекти оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Теоретично-методологічні засади формування системи управління конкурентоспроможністю. Сутність та поняття „конкуренція”, „конкурентоспроможність” продукції та підприємства. Методи

оцінювання рівня конкурентоспроможності. Управління конкурентоспроможністю.

Діагностика конкурентної позиції та управління конкурентоспроможністю на підприємстві. Дослідження конкурентного середовища.

Діагностика конкурентних переваг та рівня конкурентоспроможності підприємства.

Вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємства.

Умови виникнення та роль конкуренції в ринковій економіці. Фактори, які впливають на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Показники і алгоритм оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Заходи, щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Тема 18. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств

Типологічна характеристика економічної безпеки суб'єкта господарювання. Багатоаспектне тлумачення економічної безпеки різнорівневих суб'єктів господарювання. Класифікація видів економічної безпеки за типами суб'єктів, сферами життєдіяльності та конкретними предметами. Способи здійснення оцінювання економічної безпеки підприємства та інших суб'єктів господарювання. Можливі загрози економічній безпеці суб'єкта господарювання. Збитки від зниження рівня економічної безпеки окремо взятого підприємства і певної їх сукупності.

Основні ознаки достатнього рівня економічної безпеки підприємства за умов ринкової системи господарювання. Зниження до критичної межі рівня економічної безпеки як основна причина кризового економічного стану підприємства. Поняття економічної кризи підприємства. Легка, важка і катастрофічна економічна криза, її основні причини й наслідки. Реакція керівництва фірми на економічну кризу, окремі фази цієї реакції: шок; оборонний відступ; аналіз характеру кризи; адаптація та зміна поведінки. Доцільність розробки програми виходу підприємства з економічної кризи.

Обґрунтування стратегії створення належної економічної безпеки підприємства. Основні групи чинників, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства (наявність безпосередніх факторів виробництва; стабільний попит на продукцію; надійність постачальників сировини, матеріалів та енергоносіїв; зовнішня й внутрішня конкуренція; приватизація й державне економічне регулювання діяльності підприємств; надійний захист власних комерційних таємниць; достатній професіоналізм керівництва й команди менеджерів фірми). Необхідні заходи й ресурси для реалізації стратегії досягнення належної економічної безпеки конкретного суб'єкта господарювання.

Тема 19. Лідерство в менеджменті

Сутність і необхідність влади в менеджменті. Балансування влади керівників і підлеглих. Форми влади керівника.

Сутність лідерства, його природа та складові. Різниця між керівництвом і лідерством. Сутність поняття „стиль лідерства". Чинники, які впливають на вибір стилю лідерства. Класичні стилі лідерства (автократичний, демократичний, ліберальний); їх переваги та недоліки. „Гратка менеджменту" Блейка й Моутона. Ситуаційні моделі до результативного лідерства (ситуаційна модель Фідлера; теорія життєвого циклу Херсі-Бланшара; підхід відповідності цілей Мітчелла й Хауса; модель ухвалення рішень Врума-Йеттона). Адаптивне керівництво.

Сутність і сенс коучингу як методу співпраці керівника з підлеглими. Фундаментальна різниця між тренінгом, наставництвом, професійним консультуванням і коучингом.

Тема 20. Соціальна відповідальність бізнесу та етика менеджменту

Роль бізнесу в суспільстві. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток сільського господарства. Юридична і соціальна відповідальність у бізнесі. Аспекти, на які має звертати увагу керівництво підприємства в процесі виробничо-господарської та управлінської діяльності в контексті соціальної відповідальності. Аргументи „за" і „проти" соціальної відповідальності.

Контрольно-інспекційний підхід щодо управління виробничо-господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств. Сутність екологічної безпеки агропромислового виробництва та характеристика її складових. Природоохоронна діяльність як складова частина виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Роль етичних нормативів у менеджменті. Сучасні етичні концепції менеджменту. Золоте

правило етики. Способи покращення морально-етичних стандартів працівників. Моральний кодекс та його загальна структура.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усьо- го	у тому числі					Усьо- го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Підприємство в сучасній системі господарювання												
Тема 1. Підприємство як суб'єкт господарювання та об'єкт ринкових відносин.	4/4	2/2	2/2				8	2				6
Тема 2. Організаційно-правові форми підприємства	14/12					14/12	8					8
Тема 3 Матеріально-технічна база та виробнича потужність аграрного підприємства	16/14		4/4			12/10	10		2			8
Тема 4. Інфраструктура аграрного підприємства	14/12	-	-			14/12	8					8
Тема 5. Функціонування структур малого і середнього бізнесу на селі	12/10	-				12/10	8					8
Тема 6. Сутність та роль менеджменту в діяльності організації	4/4	2/2	2/2				10	2	2			6
Тема 7. Особливості менеджменту за різних організаційно-правових форм агроформувань	2/2	2/2					8					8
Тема 8. Планування виробничої діяльності аграрного підприємства	4/4	2/2	2/2				10		2			8
Тема 9. Персонал сільськогосподарського підприємства та продуктивність праці	4/4	2/2	2/2				10	2				8
Разом за змістовим модулем 1	74/66	10/10	12/12			52/44	80	6	6			68
Змістовий модуль 2. Ефективність розвитку рослинництва та основні результати діяльності аграрного підприємства												
Тема 10. Організація виробництва продукції рослинництва	4/4	2/2	2/2				10/8		2			6
Тема 11. Науково-технічний прогрес та інтенсифікація виробництва продукції рослинництва	4/4	2/2	2/2				10/8	2				4
Тема 12. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції рослинництва	4/4	2/2	2/2				11/7	2	2			4
Тема 13. Функції та методи менеджменту	2/2	2/2					8/8					6
Тема 14. Принципи та форми функціонування	12/12					12/10	8/8					6

внутрішньогосподарського управління												
Тема 15. Виробництво, якість і конкурентоспроможність продукції (послуг) галузі рослинництва	14/10		2			12/10	10/8		2			4
Тема 16. Фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства	4/4	2/2	2/2				8/8					6
Тема 17. Ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств	14/14	2/2	2/2			10/10	10/8	2				4
Тема 18. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств	2/2	2/2					8/8					6
Тема 19. Лідерство в менеджменті	4/4	2/2	2/2				8/8					6
Тема 20. Соціальна відповідальність бізнесу та етика менеджменту	12/9					12/9	8/8					6
Разом за змістовим модулем 2	76/69	16/16	14/14			46/39	70	6	6			58
ІНДЗ		-	-	-		-						
Усього годин	150/135	26	26	-		98/83	150	12	12			126

5. Темати та план лекційних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Підприємство як суб'єкт господарювання та об'єкт ринкових відносин План: 1. Підприємство як статутний суб'єкт господарювання і як об'єкт купівлі-продажу. 2. Елементи зовнішнього середовища функціонування підприємства. 3. Поняття інтенсивності конкуренції. 4. Економічні обмеження створення та діяльності підприємства. 5. Класифікація підприємств та характеристика їх.	2
2	Тема 6. Сутність та роль менеджменту в діяльності організації План: 1. Сутність менеджменту. 2. Сутність управління виробничо-господарською організацією. 3. Основні індивідуальні риси сучасного керівника, їх семантика.	2
3	Тема 7. Особливості менеджменту за різних організаційно-правових форм агроформувань План: 1. Поняття, структура апарату управління та організація процесу прийняття управлінських рішень у різних агроформуваннях. 2. Поняття виробничої та організаційної структуризації. 3. Характеристика типів структур управління сільськогосподарськими підприємствами.	2

4	<p>Тема8. Планування виробничої діяльності аграрного підприємства План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суть, функції та методологія планування. 2. Інформаційне забезпечення розробки виробничої програми. 3. Бізнес-план, його значення у ринковій системі господарювання. 	2
5	<p>Тема9. Персонал сільськогосподарського підприємства та продуктивність праці План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Відтворення населення, його типи. Персонал як основний ресурс підприємства. 2. Основні напрями державної кадрової політики. 3. Мета й елементи планування чисельності працівників. 4. Економічна сутність та функції нормування праці. 	2
6	<p>Тема10. Організація виробництва продукції рослинництва План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття й основні елементи виробничого процесу. 2. Окремі типи виробництва, сутнісна характеристика кожного з них. 3. Поняття методу організації виробництва. 4. Сутність і соціально-економічне значення застосування різних форм організації виробництва. 	2
7	<p>Тема11. Науково-технічний прогрес та інтенсифікація виробництва продукції рослинництва План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-технічний прогрес - основа розвитку та інтенсифікації виробництва. 2. Науково-технічна революція як показник докорінної якісної трансформації суспільного розвитку на засаді новітніх наукових винаходів. 3. Загальні та пріоритетні напрями НТП. 4. Сучасні напрями й тенденції організаційного прогресу на підприємствах. 5. Інтенсифікація виробництва - основа розширеного відтворення в аграрному секторі економіки. Фактори інтенсифікації виробництва. 	2
8	<p>Тема 12. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції рослинництва План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність понять „витрати" і „собівартість продукції, послуг та робіт". 2. Класифікація поточних витрат підприємства. 3. Собівартість окремих видів продукції, шляхи її зниження на підприємстві. 4. Кошторис витрат виробництва - поняття, склад. Методичні інструменти аналізу поточних витрат підприємства. 	2
9	<p>Тема 13. Функції та методи менеджменту План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність функцій менеджменту. Загальні функції менеджменту. 2. Конкретні (специфічні) функції менеджменту. 3. Сутність та роль методів менеджменту в управлінні виробництвом. 	2

10	Тема 16. Фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства План: 1. Сутність доходів підприємства, їх призначення, склад і джерела утворення. 2. Сутність та функції прибутку, його значення в діяльності підприємства і джерела утворення. 3. Стратегія управління прибутком підприємства, етапи розробки. 4. Інформаційна база аналізу прибутку. 5. Методика обґрунтування прибутку на плановий період.	2
11	Тема 17. Ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств План: 1. Поняття ефективності діяльності підприємства. 2. Діагностика конкурентної позиції та управління конкурентоспроможністю на підприємстві. 3. Фактори, які впливають на підвищення конкурентоспроможності.	2
12	Тема 18. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств План: 1. Типологічна характеристика економічної безпеки суб'єкта господарювання. 2. Основні ознаки достатнього рівня економічної безпеки підприємства за умов ринкової системи господарювання. 3. Обґрунтування стратегії створення економічної безпеки підприємства.	2
13	Тема 19. Лідерство в менеджменті План: 1. Сутність і необхідність влади в менеджменті. 2. Сутність лідерства, його природа та складові. 3. Сутність і сенс коучингу як методу співпраці керівника з підлеглими.	2
	Разом	26

6. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Аналіз і прогнозування галузевої структури аграрного господарства	2
2	Тема 3. Визначення вартості основних фондів аграрного підприємства та показників ефективності їх використання.	2
3	Тема 3. Показники оборотності оборотних засобів та їх вплив на результати діяльності аграрного підприємства.	2
4	Тема 6. Встановлення чинників, що мають безпосередній вплив на менеджмент в аграрній галузі. Визначення ролі, методики і принципів розроблення установчих документів.	2
5	Тема 8. Визначення обсягу польових механізованих робіт в аграрному підприємстві та потреби в тракторах в напружені періоди року.	2
6	Тема 9. Визначення планової чисельності працівників галузі рослинництва та показників, що характеризують продуктивність праці із обґрунтуванням шляхів їх підвищення.	2
7	Тема 10. Розрахування чисельності працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, фонду оплати праці цих працівників і визначення темпів росту продуктивності та оплати праці в плановому році.	2
8	Тема 10. Розрахування нормативів витрат на вирощування і збирання сільськогосподарських культур. Обґрунтування шляхів зниження собівартості продукції рослинництва.	2
9	Тема 11. Оцінювання інвестиційних проектів.	2

10	Тема 12. Розрахування суми виручки, величини одержаного прибутку та рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції.	2
11	Тема 16. Чистий прибуток від реалізації підприємницької ідеї та визначення величини необхідного капіталу для початку і проведення бізнесу.	2
12	Тема 17. Розроблення раціональної виробничої структури сільськогосподарського підприємства.	2
13	Тема 19. Розроблення „Положення” та посадової інструкції керівника цеху рослинництва. „Алгоритм” проведення ситуацій із обранням оптимального управлінського рішення.	2
	Разом	26

7. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 2. Організаційно-правові форми підприємства	14/12
2	Тема 3. Матеріально-технічна база та виробнича потужність аграрного підприємства	12/10
3	Тема 4. Інфраструктура аграрного підприємства	14/12
4	Тема 5. Функціонування структур малого і середнього бізнесу на селі	12/10
5	Тема 14. Принципи та форми функціонування внутрішньогосподарського управління	12/10
6	Тема 15. Виробництво, якість і конкурентоспроможність продукції (послуг) галузі рослинництва	12/10
7	Тема 17. Ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств	10/10
8	Тема 20. Соціальна відповідальність бізнесу та етика менеджменту	12/9
	Разом	98/83

9. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. **Словесні:** розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, робота з літературою (виписування, конспектування, виготовлення таблиць, графіків, опорних конспектів тощо).

1.2. **Наочні:** демонстрація, ілюстрація, спостереження.

1.3. **Практичні:** практична робота, доповіді за тематикою у формі конспекта, реферата, з якими виступають на семінарських заняттях; підготовка письмових чи ілюстративних матеріалів.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання:

2.1. **Аналітичний** – аналіз показників соціально-економічного розвитку аграрних підприємств і рослинницьких галузей.

2.2. **Методи синтезу** – групування показників економічної ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції.

2.3. **Дедуктивний метод** на основі засвоєних теоретичних положень визначати економічні показники розвитку сільськогосподарських товаровиробників та вірно оцінювати ситуацію, що склалася в сучасних умовах господарювання.

2.4. **Традуктивний метод** – прогнозування стратегії розвитку галузі рослинництва на перспективу в умовах ринкової економіки

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів:

3.1. **Проблемний** – вивчення проблем і тенденцій розвитку аграрної економіки регіонів України і світу; переосмислення теоретичних положень щодо принципів, чинників і закономірностей, стратегії і тактики підвищення ефективності ведення сільського

господарства на найближчу і віддалену перспективу; вивчення проблем укріплення фінансово-економічного стану аграрних підприємств; питань досягнення оптимального розміщення продуктивних сил держави та її регіонів; вдосконалення системи управління розвитком рослинництва і різних організаційних форм в аграрному секторі економіки.

3.2. **Дослідницький** – дослідження сучасних напрямків макроекономічних і прикладних методів в сільському господарстві.

3.3. **Репродуктивний** – застосування системи показників для визначення напрямків підвищення економічної ефективності рослинництва.

3.4. **Пояснювально-демонстративний** - методологія застосування економічних інструментів з ціллю проведення системного і поглибленого аналізу соціального та економічного розвитку на селі.

4. **Активні методи навчання** - використання комп'ютерних засобів навчання, мозкова атака, круглі столи, використання проблемних ситуацій, групові дослідження, самооцінка знань, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. **Інтерактивні технології навчання** - використання мультимедійних технологій, діалогове навчання, співробітництво студентів (кооперація).

10. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів: - рівень знань, продемонстрований на семінарських заняттях;
 - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
 - експрес-контроль під час аудиторних занять;
 - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
 - захист рефератів з самостійно опрацьованих студентом тем, які не включені в лекційне заняття,
 - результати тестування;
4. Пряме врахування у підсумковій оцінці виконання студентом певного індивідуального завдання :
 - науково-дослідна робота (доповідь, опублікування тез).
5. Підсумковий контроль (іспит).

11. Розподіл балів, які отримують студенти денної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота							СРС	Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий тест – екзамен	Сума
Модуль 1 – 20 балів			Модуль 2 – 20 балів								
Змістовий модуль 1 - 20 балів			Змістовий модуль 2 – 20 балів								
T1-T7	T8	T9	T10-T14	T15-T16	T17-T18	T19-T20		55 (40+15)	15	30	100
2 бали кожна тема	4 бали	2 бали	2 бали кожна тема	1 бал кожна тема	3 бали кожна тема	2 бали кожна тема	15				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	

60-68	Е		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Ільченко О.В. Економіка і підприємництво, менеджмент. Конспект лекцій для студентів напрямів підготовки 6.090101 «Агрономія», 6.010905 «Захист рослин» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» 4 курсу денної та заочної форм навчання/ Суми, Сумський національний аграрний університет, 2015 - 190 с.
2. Ільченко О.В. Економіка і підприємництво, менеджмент. Методичні вказівки для проведення практичних занять та самостійної роботи для студентів за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» і 6.010905 «Захист рослин» 4 курсу денної та заочної форм навчання./ - Суми, 2015. – 64 с.
3. Ільченко О.В. Методичні вказівки для самостійної роботи студентів за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» і 6.010905 «Захист рослин» 4 курсу денної форми навчання./ - Суми, 2016. – 65 с.
4. Ільченко О.В. Економіка і підприємництво, менеджмент. Робочий зошит для проведення практичних занять для студентів за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» і 6.010905 «Захист рослин» 4 курсу денної форми навчання./ - Суми, 2017. – 64 с.
5. Ільченко О.В. ЕІПМ. Частина 1. Економіка. Робочий зошит для проведення практичних занять для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» та 6.010905 «Захист рослин»/ - Суми, 2013.--52с
6. Ільченко О.В. ЕІПМ. Частина 2. Підприємництво. Робочий зошит для проведення практичних занять для студентів 4 курсу денної та заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» та 6.010905 «Захист рослин»/ - Суми, 2013.– 58с.
7. Ільченко О.В. Економіка і підприємництво, менеджмент. Частина 3. Менеджмент. Робочий зошит для проведення практичних занять для студентів 4 курсу денної та заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямами підготовки 6.090101 «Агрономія» та 6.010905 «Захист рослин»/ - Суми, 2013.– 38с.

13. Рекомендована література

Базова

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. //: Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. -2003.-№18-22.с
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. - 2-ге вид., доповн. і переробл. - К.: КНЕУ, 2002 - 624 с.
4. Аграрний менеджмент : практикум. - К. : Центр навчальної літератури, 2004.-319 с.
5. Березівський П. С Організація виробництва в аграрних формуваннях / П. С Березівський. - К.: ПУЛ, 2005. - 632 с
6. Виробнича економіка : навч. посіб. / за ред. В. П. Галушко, Г. Штрюбеля. - Вінниця : Нова Книга, 2005. - 400 с

7. Економіка і підприємництво, менеджмент [Електронний ресурс] : підручник / О. Ю. Єрмаков [и др.]. - К. : НУБіП України, 2013. – 353с.
8. Економіка підприємства : структурно-логічний навч. посіб. / за ред. С.Ф. Покропивного. - К.: КНЕУ, 2001. - 457 с
9. Руснак П. П. Економіка підприємства / Руснак П. П., Андрійчук В. Г., Ільєнко А. А. та ін.; за ред. П. П. Руснака. - Біла Церква, 2003. - 256 с
10. Дробот В. І. Економічний довідник аграрника / Дробот В. І., Зуб Г. І., Кононенко М. П. та ін., за ред. Ю. Я. Лузана, П. Т. Саблука. К. : Преса України, 2003.-800 с
11. Збарський В. К. Економіка сільського господарства : навчальний посібник / В. К. Збарський [та ін.]. - К. : Агроосвіта, 2013. - 352 с.
12. Збарський В.К. Економіка сільського господарства : Навчальний посібник / В. К. Збарський [и др.] ; ред. В. К. Збарський. - К. : Каравела, 2010. - 280 с
13. Ільчук М.М. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : Навчальний посібник / Ред. М. М. Ільчук. - К. : Вища освіта, 2002. - 398с.
14. Мазур А. Г. Агробізнес : навч. посіб. / Мазур А. Г., Кафлевська С. Г., Власенко І. В., Середа Л. М. - Вінниця : Едельвейс, 2008. - 528 с
15. Малік М. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: Монографія / М. Ю. Малік, О. А. Нужна. - К.: ННЦ ІАЕ, 2007.-270 с
16. Малік М. Й. Основи аграрного підприємництва / Малік М. Й., Зіновчук В. В., Лупенко Ю. О.; за ред. М. Й. Маліка. - К. : ІАЕ УААН, 2001. -582 с.
17. Мацибора В. І. Економіка підприємства : навч. посіб. / Мацибора В. І., Збарський В. К., Мацибора Т. В. - К. : Каравела, 2008. - 312 с
18. Операційний менеджмент підприємств агропромислового комплексу : Навчальний посібник / І. М. Брюховецький [та ін.] ; ред. І. М. Брюховецький. - Суми : Козацький вал, ВАТ "СОД", 2010. - 238 с.
19. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : Навчальний посібник / ред. І. М. Брюховецький. - Суми : Козацький вал, 2001. - 473с.
20. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу [Електронний ресурс] : навчальний посібник : Електронна версія / Ред. М. М. Ільчук. - К. : Вища освіта, 2002.-398с.
21. Підприємницька діяльність та агробізнес : підруч. / за ред. М. М. Ільчука, К. : Вища освіта, 2006. - 543 с
22. Фермер: базовий рівень [Текст]: підручник / Гол. ред. В.І.Ладика. –К: Агроосвіта, 2013. – 623 с.

Допоміжна

1. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях і відповідях)/За ред- .П.Т.Саблука.-К.:ІАЕ,1999.-532с.
2. Статистичний щорічник по Україні за 2016 рік.
3. Статистичний щорічник по Сумській області за 2016 рік.

Інформаційні ресурси

1. Урядовий портал // [електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/>
2. Інтернет-сторінка і спілкування (кафедра економіки Сумського НАУ) // [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eim.sau.sumy.ua/ua/kafedri/ekonomiki>
3. Електронна бібліотека (Репозиторій Сумського НАУ) // [електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.sau.sumy.ua/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=EK&P21DBN=EK
4. Державний комітет статистики України) // [електронний ресурс] – Режим доступу:<http://rsp.ukrstat.gov.ua/>
5. Економіка і підприємництво, менеджмент. Навчальний посібник // [електронний ресурс] – Режим доступу:<http://elibrary.nubip.edu.ua/14932/>
6. Головне управління статистики в Сумській області // [електронний ресурс] – Режим доступу:<http://sumy.ukrstat.gov.ua/>

7. Вікіпедія // [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Інформаційні новини «АПК інформ» // [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.apk-inform.com/>
9. Сайт аграрного сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу – Режим доступу: <http://agroua.net>.
10. Виробництво основних сільськогосподарських культур у світі. FoodandagricultureorganizationoftheUnitedNations. FAO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/site/636/default.aspx#ancor>